

Biedrības “Papardes zieds” atzinums par metodisko materiālu “Seksuālā izglītība: jautājumi un atbildes”

2023. gada septembrī skaļu rezonansi sabiedrībā izraisīja Valsts izglītības satura centra (VISC) materiāls par seksuālo un reproduktīvo veselību. Biedrība “Papardes zieds” sniedz savu atzinumu par attiecīgo materiālu.

Latvijā informācija par seksuālo un reproduktīvo veselību ir novecojusi un nepietiekama, trūkst praktisku nodarbību un prasmju apguves iespēju, lai pedagogi varētu droši runāt un mācīt par šo jomu. Skolotāji bieži vien nav saņēmuši izglītību vai apmācības par seksuālo un reproduktīvo veselību studiju laikā augstskolās, savukārt daļu zināšanu ieguvuši paši, par tām interesējoties padziļināti ar nevalstiskā sektora palīdzību, tostarp kursiem, lekcijām un atbalsta materiāliem. Kamēr daudziem vecākiem šīs tēmas ir tabu, jaunieši uz sev interesējošajiem jautājumiem atbildes meklē internetā un sociālajos tīklos, taču publicētie video bieži ir pārāk seksualizēti, tādējādi veidojot nepareizu vai pat kroplu viedokli par šo tēmu.¹

Latvijā joprojām ir nemainīgi augsti dati par saslimšanu ar seksuāli transmisīvām slimībām (pēc SPKC datiem 2021. gadā kopā 1314 jaunatklāti STI saslimšanas gadījumi, kas ir par 37,6% vairāk nekā 2020. gadā), kā arī nepilngadīgo grūtniecību un veikto abortu skaits - 2020. gadā tika veikti 4 aborti jauniešiem vecumā līdz 14 gadiem, 77 aborti jauniešiem vecumā 15-17 gadiem (CSP dati, *Bērni Latvijā 2021*, Statistisko datu krājums).

Ir nozīmīgi izstrādāt mūsdienīgus mācību materiālus par seksuālo un reproduktīvo veselību, ietverot gan video, gan interaktīvas prezentācijas, kas piemērotas jauniešu izglītošanai. Tomēr šādiem materiāliem ir jātop, piedaloties pieredzējušiem speciālistiem un nevalstiskajām organizācijām, kurām ir nepieciešamās zināšanas.

Laikā, kad plaši tiek izplatīta dezinformācija par seksuāli reproduktīvo izglītību un organizācijas, kas darbojas šajā jomā, saņem uzbrukumus, ir rūpīgi jāpārdomā, kādi materiāli un kādām mērķa grupām tiek izplatīti. Izplatot metodiskos materiālus, kuri nav ielikti plašākā kontekstā un pietiekami izdiskutēti ar nozares pārstāvjiem, pastāv risks apdraudēt jau tā trauslo situāciju, kādā darbojas seksuālās un reproduktīvās veselības jomas organizācijas.

Seksuālās un reproduktīvās veselības (SRV) izglītība ir izglītības pieredze, kas attīsta spēju saprast seksualitātes bioloģiskās, psiholoģiskās, sociālkulturālās un reproduktīvās dimensijas un apgūt prasmes pieņemt atbildīgus lēmumus un rīcības par SRV uzvedību. SRV izglītības mērķis ir sasniegt virkni uzvedības un veselības rezultātu (piemēram, seksuālās dzīves uzsākšana vēlākā vecumā, mazāks seksuālo partneru skaits; uzlabota kontracepcijas līdzekļu lietošana; nevēlamas grūtniecības un abortu mazināšana; zemāka HIV infekcijas un STI izplatība).

¹ “Papardes zieds”, SKDS (2023), padziļināto interviju pētījums “Jauniešu un pusaudžu Seksuālā un reproduktīvā izglītība, vispārīgā izglītīgojošo skolu pedagogu pašvērtējums”, <https://papardeszieds.lv/wp-content/uploads/2023/09/Jauniesu-un-pusaudzu-Seksuala-un-reproduktiva-izglitiba-visparizglitojoso-skolu-pedagogu-pasvertejums.pdf>

PAPARDES
Z I E D S

Sākotnēji vēlamies vērtēt šī materiāla atbilstību starptautiskajām vispusīgas seksuālās veselības vadlīnijām.²

Kritērijs	Atbilstības vērtējums	Komentārs
Zinātniski korekta, pierādījumos pamatota informācija.	Daļēji atbilstošs	Kaut liela daļa norādīto fakti par cilvēku seksuālo un reproduktīvo veselību ir zinātniski korekti, tomēr materiāls neizskaidro ar cilvēku anatomiju saistītos pamatfaktus.
Balstīta mācību programmā – darbojas kā ietvars un vadlīnijas, kas definē mācīšanās mērķus, nodrošina strukturētību.	Daļēji atbilstošs	Materiāla nosaukums liek domāt, ka tas ir veltīts vispārīgiem / pamata seksuālās izglītības jautājumiem, taču metodisko materiālu satura rādītājs atklāj, ka materiāli vairāk ir veltīti specifiskajiem identitātes jautājumiem. Iespējami metodisko materiālu nosaukums būtu jāprecizē, lai tas fokusētāk atspoguļotu izdevuma saturu.
Kontekstuāla, kultūrai atbilstoša un piemērota.	Nav atbilstošs	Materiāla saturā un pasniegšanas formāta izvēlē nav ņemts vērā Latvijas uzlādētais sociālais konteksts ar seksualitāti saistītajos jautājumos.
Inkrementāla, nodrošinot secīgu izglītības procesu, kurā jauna informācija papildina iepriekšējo.	Nav atbilstošs	Materiālu nevar vērtēt ne kā inkrementālu, proti, tādu, kas būtu atbilstošs secīgam izglītības procesam, kurā jaunā informācija papildina iepriekšējo; t.s., spirālveida pieeja, ne arī kā vecumam un attīstībai piemērotu, proti, kā atbilstošu konkrētā vecumposma vajadzībām, ar piemērotām tēmām un metodēm. Video tiek izmantota virkne terminu un definīciju, kas netiek paskaidroti. Papildinformāciju nenodrošina drukātais materiāls (piemēram, tiek pieminēts celibāts, seksuālā labklājība, seksuālā debija) ³ . Pastāv nekonsekvenca komplicēto terminu skaidrošanā. Grūti

² UNAIDS, UNFPA, UNICEF, UN Women, WHO, UNESCO (2018) International Technical Guidance On Sexuality Education: An Evidence-Informed Approach.

³ “Dzimtes izpausmes ir tavs uz āru parādītais “es”, kā arī tas, kā citi šo tavu “es” redz un interpretē” (Video 1 11:47)

PAPARDES
Z I E D S

		izdibināma saikne starp termina nozīmīgumu tēmas izpratnei un sniegto vai nesniegto plašāku skaidrojumu vai tikai pieminēšanu. Diemžēl būtiskā ar visaptverošo seksuālo izglītību saistītā pamatinformācija ir atrodama kā papildmateriāls. Iespējams, šie metodiskie materiāli ar labojumiem varētu tikt izmantoti kā papildmateriāls pie visaptverošās seksuālās izglītības satura tajā brīdī, kad fokusā nonāk tieši identitātes jautājumi.
Vispusīga – aptver plašāku tēmu loku par seksuālo un reproduktīvo veselību, parēdz tēmas dziļumu un plašumu, regularitāti nevis vienreizējas aktivitātes.	Nav atbilstošs	Materiāla nosaukums liek domāt, ka materiāls ir veltīts vispārīgiem / pamata seksuālās izglītības jautājumiem, taču metodisko materiālu satura rādītājs un video atklāj, ka materiāli vairāk ir veltīti specifiskajiem identitātes jautājumiem, atsevišķiem fizioloģijas aspektiem. Iespējams, metodisko materiālu nosaukums būtu jāprecizē, lai tas fokusētāk atspoguļotu izdevuma saturu. Diemžēl būtiskā ar visaptverošo seksuālo izglītību saistītā pamatinformācija ir atrodama tikai kā papildmateriāls. Iespējams, šie metodiskie materiāli ar zināmiem labojumiem varētu kalpot kā papildmateriāls pie visaptverošās seksuālās izglītības satura tajā brīdī, kad fokusā nonāk tieši identitātes jautājumi, ar seksualitāti saistīti aizspriedumi, mīti vai diskriminējošas attieksmes.
Transformējoša – veicina kritisko domāšanu, attīsta cieņu pret cilvēktiesībām un dzimumu līdztiesību, atbildību par savām izvēlēm un rīcībām, toleranci, empātiju.	Daļēji atbilstošs	Materiālu sadaļa par piekrišanu un 5. video pilnībā atbilst šim kritērijiem. Vairākas domas materiālā izteiktas nevis pārdomas rosinošo aprakstu un jautājumu stilā, kas veicinātu kritisko domāšanu, bet gan saukļiem līdzīgu apgalvojumu veidā.
Vecumam un attīstībai piemērota.	Nav atbilstošs	Lai gan šis materiāls skar nozīmīgus ar seksualitāti un identitāti saistītus jautājumus, tā pasniegšanas formāts

PAPARDES
Z I E D S

		un saturs varētu būt nesaprotams gan skolēniem dažādos vecumos, gan pieaugušajiem, kam nav eksperta zināšanu seksuālās un reproduktīvas veselības un identitātes jautājumos. Materiālos minēts, ka “videomateriālus un piedāvātos aprakstus var izmantot atbilstoši skolēnu interesēm neatkarīgi no vecumposma vai mācību priekšmetu mācību satura.” Tas ir mulsinošs apgalvojums, kas akcentē nevis skolotāja iespēju piedāvāt izglītojošo materiālu atbilstoši skolēna vecumposmam, bet gan var likt domāt, ka šie materiāli der skolēniem jebkurā vecumposmā.
Balstīta cilvēktiesībās un dzimumu līdztiesībā.	Atbilstošs	Materiāls nepārprotami ir orientēts uz cilvēktiesībām un dzimumu līdztiesību.
Attīsta dzīves prasmes, kas nepieciešamas veselīgu izvēļu izdarīšanai (spēja reflektēt, pieņemt informētus lēmumus, veidot veselīgas un cieņpilnas attiecības).	Daļēji atbilstošs	Video, kas veltīts seksualitātei, ritms, mūsu skatījumā ir neatbilstošs refleksīvai uztverei. Tas neizskaidro ar cilvēku anatomiju saistītos pamatfaktus, neiezīmē variāciju procentuālo sadalījumu vai biežumu populācijā. Tas vairāk akcentē atšķirīgo, nevis lielākās daļas sabiedrības pieredzi.

Vēlamies vērtēt arī šo materiālu atbilstoši Pasaules Veselības organizācijas holistiskas seksuāli reproduktīvās veselības izglītības pazīmēm.⁴

Pazīme	Vērtējums	Komentārs
Bērnu un jauniešu iesaiste mācību procesā	n/a	Nav informācijas
Interaktīvas mācību metodes, jauniešiem piemērotas valodas izmantošana	Neatbilst	Izvēlēta sarežģīta valoda un nepietiekami skaidroti termini
Sadarbība ar vecākiem un kopien	Neatbilst	Nav informācijas par kopienas iesaisti mācību materiāla veidošanā
Kontekstualitāte – izglītība kontekstā ar jauniešu dzīves vidi	Atbilst	Materiāls uzrunā tematus un jēdzienus, ar kuriem bērni un jaunieši sastopas, lietojot sociālos tīklus

⁴ WHO/BZgA (2010). Standarts for Sexuality Education in Europe: A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists.

PAPARDES
Z I E D S

Dzimumu vajadzības un atšķirības	Daļēji atbilst	Piemēram, materiāla nav informācijas par nepieciešamību nodrošināt izglītību, skolotāju komandā piesaistot abu dzimumu pedagogus
Starpsektoru sadarbība materiālu veidošanā	Neatbilst	Nav informācijas par citu jomu speciālistu iesaisti mācību materiāla veidošanā
Izglītības nepārtrauktība un secība	Daļēji atbilst	Nav konkrēti definēts, kuras metodiskajā materiālā piedāvātās tēmas būtu atbilstošas konkrētam vecuma posmām, iedalot tās sīkāk

Cilvēkiem ir tiesības saņemt informāciju un tikt izglītotiem seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumos. Diemžēl neformāla informācijas iegūšana nav pietiekama, dzīvojot modernā sabiedrībā.

Latvijā ir jānodrošina jēgpilna seksuālās un reproduktīvās veselības izglītība. Tomēr materiālu izstrādē ir nepieciešams iesaistīt gan jauniešu organizācijas, gan vecāku pārstāvjus, gan arī citas nevalstiskās organizācijas, kas darbojas seksuālās un reproduktīvās veselības jomā. Tieši organizāciju pieredze un zināšanas ļaus nodrošināt kvalitatīvu, vecumam atbilstošu izglītību.